

TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNDE NORMALLEŞME ADIMLARI

Kadriye Sınmaz

Referans için: Sınmaz, Kadriye. "Türkiye-İsrail İlişkilerinde Normalleşme Adımları". İNSAMER Analiz. 28.02.2022.

 Analiz

Türkiye ve İsrail arasındaki siyasi ilişkiler 2008 yılındaki Dökme Kurşun Operasyonu'ndan itibaren gerilmeye başlamış, "One Minute" olayı, "alçak koltuk" hadisesi ve 30 Mayıs 2010'da gerçekleşen Mavi Marmara saldırısı ile ilişkilerdeki gerilim zirveye tırmanmıştır. 2016'da taraflar arasında bir anlaşma sağlanmış ancak İsrail'in Filistinlilere yönelik işgal politikasını sürdürmesi ve özellikle Donald Trump yönetiminin desteği ile işgali meşrulaştıracak adımların arka arkaya atılması, Türkiye-İsrail ilişkilerindeki gerginliğin devam

etmesine sebep olmuştur. En son 2018 yılında gerçekleşen geri dönüş yürüyüşü gösterilerine karşı İsrail'in orantısız güç kullanması sonrasında da Türkiye bu ülkedeki elçisini geri çekmiştir. Koronavirüs pandemisinin ilk aylarından itibaren iki ülke arasında zaman zaman normalleşme konusu gündeme gelse de bugüne kadar bu yönde kaydedilememiş bir gelişme kaydedilememiştir.

İsrail Cumhurbaşkanı Isaac Herzog'un 9-10 Mart'ta planlanan Türkiye ziyareti, ilişkilerdeki fırsat, zaaf ve beklenti noktalarını tekrar gündeme

getirmiştir. Söz konusu süreç, Temmuz 2021’de Herzog’un göreve gelmesini Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın tebrik etmesi sonrası telefon diplomasisiyle başlamıştır. Bu dönemde ayrıca İsrail Başbakanı Naftali Bennett ile Erdoğan arasında casusluk suçlamasıyla gözaltına alınan İsraili çiftin salıverilmesi üzerine bir telefon görüşmesi gerçekleşmiştir. Bu, sekiz yılın ardından ilk defa bir İsrail başbakanı ile yapılan üst düzey siyasi görüşme olması açısından önemlidir.

Herzog’un ziyareti, hem Şimon Peres’in 2007 gezisinden bu yana Türkiye’ye cumhurbaşkanlığı düzeyinde ilk ziyaret olması hem de geçen sürede iki ülke arasında büyük krizlerin yaşanması hasebiyle oldukça önemli görülmektedir. İsrail’de cumhurbaşkanlığı makamının sembolik bir değerinin olması, yapılacak görüşmenin bazı sınırlılıklar barındırdığını düşündürse de bu ziyaretin iki ülke ilişkilerinde normalleşmenin başlaması açısından tarihî bir rol oynayacağı belirtilmektedir. Dolayısıyla ılımlı bir siyaset anlayışı benimseyen ve Türk kamuoyunda olumsuz bir imaja sahip olmayan Herzog’un bu ilk görüşmeler için uygun bir isim olduğu söylenebilir. Bu noktada İsrail hükümeti yetkilileri de Türkiye ile normalleşmeye temkinli yaklaşmakla birlikte Herzog’un yürüttüğü politikayı desteklediklerini ifade etmektedirler.

İsrail Cumhurbaşkanı Herzog’un Türkiye ziyareti iki ülke ilişkileri açısından önemli olsa da daha önceki krizlerin temelini oluşturan bazı görüş ayrılıklarının hâlen devam ettiği ve tarafların birbirlerinden bazı taleplerinin olduğu bilinmektedir. Türkiye ve İsrail arasındaki temel anlaşmazlık konusu, Filistin’e yaklaşım farklılığıdır. 2006 yılında gerçekleşen Filistin genel seçimlerinden sonra Türkiye, Gazze’de iktidara gelen HAMAS ile ilişkilerini geliştirmiştir. İsrail ise, kendisinin terör örgütü olarak kabul ettiği HAMAS’a Türkiye’nin verdiği desteğin kesilmesini talep etmektedir. Buna karşın Türkiye İsrail’den Filistin’e yönelik saldırılarını ve diğer hak ihlallerini sona erdirmesini istemektedir. Öte yandan İsraili üst düzey bir kaynağa dayandırılan açıklamaya göre İsrail, Türkiye ile müzakere görüşmelerinde HAMAS’a baskıyı ön koşul olarak ileri sürmeyecektir.

Liderler arasındaki görüşmelerde ana gündem maddesinin “Doğu Akdeniz” olması beklenmektedir. Hem iki ülke arasındaki gergin siyasi ilişkiler hem de Trump’ın agresif Ortadoğu politikası Doğu Akdeniz’de 2019’dan itibaren Türkiye’ye karşı düşmanca adımlar atılmasına yol açmıştır. İsrail, Doğu Akdeniz’deki enerjinin çıkartılması ve dağıtılması ile ilgili Yunanistan, Güney

Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Mısır'la birlikte Türkiye'yi dışarıda bırakarak hareket etmiştir. Bu bağlamda önce 2019'da "Doğu Akdeniz Gaz Forumu" kurulmuş, dahasonra Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarını Kıbrıs ve Girit üzerinden Yunanistan topraklarına ve oradan da Avrupa'ya ulaştırması planlanan East-Med Boru Hattı Projesi ile ilgili anlaşma 2 Ocak 2020'de imzalanmıştır. Ne var ki Türkiye'nin 27 Kasım 2019 tarihinde Libya ile deniz yetki alanları anlaşmasını imzalaması hukuki açıdan; denizin altından geçecek boru hattının maliyetinin çok yüksek olması da maddi açıdan projeyi tartışmalı hâle getirmiştir.

Türkiye ile İsrail arasında pozitif söylemler gündemde iken ABD çok önemli bir adım atarak East-Med projesinden desteğini çektiğini açıklamıştır. Rusya'nın doğal gaz bağımlılığını Avrupa Birliği'ne karşı bir koz olarak kullanması, Washington'un projeye destek vermesinin en önemli motivasyon kaynağıydı. Fakat projenin yüksek maliyeti, Türkiye-Libya anlaşması, Rusya'nın bölgede artıngücü karşısında Türkiye'yi tekrar Batı'da konumlandırma isteği gibi faktörler ABD'nin projeden desteğini çekmesine yol açmış görünmektedir. İsrail elindeki kaynakları ihraç etmek için altyapıya ihtiyaç duyarken Türkiye de enerji arzında köprü olmak istemektedir. Bu

bağlamda mevcut durumda İsrail'in ittifak içinde olduğu Yunanistan ve GKRY'nin muhalefet ettiği bir anlaşma yapması da beklenmemektedir; keza Herzog'un Türkiye ziyaretinden hemen önce Atina ve Lefkoşe'yi ziyaret etmesi planlanmaktadır. Türkiye'nin de Avrupa'ya taşınacak İsrail gazında kendi potansiyelini ortaya koyma konusunda istekli olduğu bilinmekle birlikte Filistin Devleti'ne sırt çevirmek pahasına bunu yapmayacağı değerlendirilmektedir.

Nihayetinde Türkiye ve İsrail'in mevcut politikalarından ve müttefiklerinden radikal bir kopuş gerçekleşmemesine rağmen normalleşme adımları atma konusunda istekli oldukları anlaşılmaktadır. Bu tutum değişikliğinde özellikle ABD'de Donald Trump'ın yerine Joe Biden'ın başkanlık görevine gelmesiyle değişen küresel ve bölgesel düzen etkili olmuştur. ABD'nin Çin ile artan gerilim ve rekabet sebebiyle düşük seyreden Ortadoğu'ya ilgisi, Biden döneminde de sürmektedir. Ayrıca Biden, barışçıl ve ılımlı söylemlerin ve diplomatik teamüllerin ön planda tutulduğu bir politika izlemektedir. Keza Beyaz Saray'da Biden döneminin başlamasından bu yana İran-Körfez, İsrail-Arap ve Körfez-Katar gibi eski dönemin gergin hatta düşmanca ilişkilere sahip aktörleri arasında normalleşme çabaları başlamıştır. Diğer

taraftan koronavirüs pandemisinin uluslararası sistemde yol açtığı yıkıcı ekonomik sonuçların iyiden iyiye hissedilmeye başlandığı şu günlerde devletler ekonomik kaynakların çeşitlendirilmesi ve yatırımların arttırılması için farklı aktörlerle iletişimi geliştirmeye çalışmaktadır.

ABD-Çin rekabeti, Biden yönetimin Ortadoğu politikası, Rusya'nın genişlemeci hamleleri, bölgedeki aktörler arasında artan normalleşme çabaları ve pandeminin yarattığı ekonomik krizin ortaya çıkardığı yeni uluslararası düzen, hem Türkiye'yi hem de diğer bölge ülkelerini dış politika anlayışında değişikliğe gitmeye sevk etmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin İsrail'in yanı sıra Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Suudi Arabistan, Mısır ve hatta Ermenistan ile ilişkilerini normalleştirme konusunda bir ajandası olduğu görülmektedir.

Türkiye-İsrail ilişkilerinde Herzog'un ziyareti ile başlayacak süreçte lider diplomasisi aracılığıyla ilerleme kaydedilse bile ilişkilerin kurumsallaşmasının zaman alacağı

muhakkaktır. Bu bağlamda ilk adım olarak karşılıklı elçilerin atanması beklenmektedir. Daha sonra yapılacak görüşmelerde Suriye ve İran konusunda diyalogu arttırmak, ticaret ve turizmi geliştirmek, siyasi alanda iş birliği, Doğu Akdeniz'de iş birliği gibi birçok müzakere konusu gündeme gelecektir. İsrail, İbrahim Anlaşmaları çerçevesinde BAE, Fas, Sudan ve Bahreyn ile diplomatik ilişkiler kurarak dış politikada seçeneklerini arttırmıştır; dolayısıyla 2016 yılına göre eli daha güçlüdür. Fakat hem yeni bölgesel düzen anlayışı hem de İran karşısında Türkiye'nin önemli bir ortak olarak görülmesi, İsrail'in de bu sürece istekli yaklaşmasına sebep olacaktır.

Hâlihazırda tarafların yeni bir adım atma konusunda temkinli oldukları anlaşılmaktadır; dolayısıyla verilen olumlu mesajlara rağmen ilişkilerde kısa sürede radikal bir değişim beklenmektedir. Üstelik Doğu Akdeniz meselesinde Yunanistan ve GKRY'nin yaklaşımı, İsrail'e karşı Türk kamuoyunun güvensizliği gibi unsurların da sürecin şekillenmesinde etkili olacağı değerlendirilmektedir.

Sonnotlar

1. “Israel is taking Turkey ties slowly, says Bennett”, The Jerusalem Post, 07.02.2022, <https://www.jpost.com/israel-news/politics-and-diplomacy/article-695785>
2. “Israel not conditioning rapprochement with Turkey on booting Hamas”, The Jerusalem Post, 16.02.2022, <https://www.jpost.com/middle-east/article-696651>
3. “Turkiye says it will not abandon Palestinian support for closer ties to Israel”, Middle East Monitor, 08.02.2022, <https://www.middleeastmonitor.com/20220208-turkiye-says-it-will-not-abandon-palestinian-support-for-closer-ties-to-israel/>